

Inleiding

Het is moeilijk te schrijven over opvoeding tot tederheid omdat de opvoeding in zijn totaliteit in een impasse zit. Het gezin verliest angstwekkend snel haar opvoedend impact. Zowel de school als invloeden van 'derde milieus' eisen het leeuwen-aandeel van tijd en aandacht.

De school is afgestapt van haar roeping als totaal-opvoeder en is onderwijsinstelling geworden. De 'derde sector' zit in handen van mensen die geen pedagogische maar economische belangen voorstaan. Het forum van opvoeders is niet open voor dit aspect van de totale persoon om verschillende redenen. Sommige rekenen het niet tot hun taak : ouders schuiven het af op de school, de school vindt dat zij niet alles kan doen. Sommige erkennen het niet als een onderdeel van het leerprogramma. Er is bijgevolg geen tijd voor. Wie het toch wil doen, moet het stiekem stelen of heimelijk binnensmokkelen ten koste van andere schoolvakken.

Sommigen bekennen ronduit dat zij er niet toe opgeleid zijn, zich volkomen onbekwaam voelen. Zij behoren zelf tot de generaties, voor wie tederheid, seksualiteit, relatiebekwaamheid nog in de mist zitten. Zij vinden ook nergens bijschoolmogelijkheden. Weer anderen wensen zich niet te wagen op dit terrein : het is te indringend, het brengt ipso facto een kwetsbaarheid mee van de eigen persoon, andere vormen van contact dan de gangbare verhouding leraar-leerling. Zij voelen er niets voor hun reeds moeilijk te behouden gezagspositie bloot te stellen aan relatie-experimenten. Zij wensen de rustige schoolsfeer niet te ondermijnen met explosief materiaal.

Sommige blijven principieel op hun stelling dat de school geen instituut is voor relatietraining, maar van kennisoverdracht. Het is een taai, onverwoestbare idee dat 'opvoeding van bekwaam worden tot relatie' eigenlijk een onbelangrijk randfenomeen is.

De school moet zich bezighouden met intellectuele en beroepsvorming. De rest is een modische luxe, die wel als vanzelf resulteert uit degelijk onderwijs, of met de fysische rijping vanzelf tot groei en bloei komt.

Bijbrengen van leerstof is al moeilijk genoeg, laat ons de dingen niet nog compliceren met relatieproblemen. Scholen zijn tederheidsvijandig omdat leren een harde sobere gedisciplineerde bezigheid is en tederheid wordt aanzien als week, afleidend, irrationeel. Ze vertroebelt de zo noodzakelijke rustige gemoedsgesteltenis door turbulente en niet controleerbare gevoelens.

Scholen zijn ook tederheidsvijandig omdat hun methodes steunen op competitie, concurrentie en individualisme. Op deze drie pijlers steunen de relatieschemas van onze samenleving. De scholen bestendigen onze maatschappij en leren de kinderen en jeugdigen zich in dit geheel inpassen.

Scholen zijn tederheidsvijandig omdat zij bij uitstek plaatsen willen zijn van rationaliteit, terwijl tederheid tot het domein van het irrationele zou behoren. Men wil wel het weten honoreren, maar het beleven zoveel mogelijk uitbannen. Seksualiteitsbeleving is in dit kader daarom volkomen ondenkbaar. Hoe zou men zoiets operationeel kunnen maken, onderwerp van onderwijs ? Men beperkt zich daarom bewust tot informatie nl. genitale voorlichting. Om elke concrete relatiebeleving, buiten het leerprogramma, te vermijden, houdt men de beide seksen zorgvuldig gescheiden. Als vanzelfsprekend valt deze informatie binnen de vakken biologie en catechese of moraalwetenschap. Meteen is duidelijk hoe men denkt : seksualiteit is een kwestie van fysio-anatomie of moraal of ressorteert onder ... de parascolaire activiteiten.

Kortom : er is eigenlijk geen gesystematiseerde opvoeding van bekwaamheid tot relatie, geen methodiek voor kwaliteit van omgang. Wat er gebeurt is stuksgewijs, ongecoördineerd, en vooral : binnen de bestaande opvatting over opvoeding is het een doodgeboren kind. "Nu er door de onderwijsvernieuwing pogingen

worden gedaan om ook de affectieve en sensorimotorische ontwikkeling te stimuleren, ervaart men dagelijks hoeveel moeite, haast zou ik zeggen vergeefse moeite, dit vraagt. En buiten enkele attitude-duidingen en attitudeveranderingen blijft het een mager beestje. Van de vooropgestelde integrale persoonlijkheidsvorming komt maar weinig in huis." (G. Lambrechts).

De belangrijkste bekwaamheid is ons leven nl. het leggen van kwalitatief sterke en deugddoende relaties tegenover dingen, zichzelf, andere(n), hebben we versmald tot het weten. Al de rest laten we over aan blinde toevalligheid.

We zijn niet alleen "eenzame samenspelers", maar toevallige ontmoeters, blinde passagiers bij elkaar.

1. VOORAFGAANDELIJKE VOORWAARDEN

Om een begin te kunnen maken met opvoeding tot tederheid, moeten er eerst een aantal voorwaarden vervuld worden.

1°. Het wordt de hoogste tijd dat we weer gaan geloven in opvoeding. We hebben 'opvoeding' verwaarloosd en alle heil verwacht van 'onderwijs'. Leerstof werd belangrijker dan leefstof. Weten bevordert de efficiëntie, het rendeert. Ge-weten stelt andere maatstaven, het waardeert. We weten niet meer wat blijvende waarde heeft; we leven voor schijnwaarden.

Opvoeding omvat de totale mens in al zijn aspecten: religieus, gevoelig, lichamelijk, cultureel, verstandelijk, sociaal, enz. Eenzijdige overaccentuering van het intellectueel-verstandelijke is de slechtste ondergrond voor de tederheid, omdat zij slechts kan leven vanuit de totale rijkdom van de persoon. Alle relatiebekwaamheid verstikt door schraalheid. Dit betekent dat er een grondige verandering moet gebeuren in verdeling van de tijd. Het typische onderwijs in de vorm van kennisoverdracht moet worden ingeperkt, zodat er tijd en ruimte vrijkomt voor de niet-cognitieve aspecten van de mens. Wij denken aan de wereld van gevoelens, intuïtie, kom-

munikatie, creativiteit, relatie, expressie, zintuiglijkheid en zinnelijkheid, contemplatie enz.

Er zal dus meer plaats moeten zijn voor beleving en ervaring. We willen ons echter hoeden in een averechtse eenzijdigheid te vervallen door het uitbannen van het verstand en de intellectualiteit. Wij pleiten precies voor een nieuwe harmonische proportie. Die is in het huidige opvoedingsgeheel ver te zoeken.

2°. We moeten weer gaan geloven in de waarde en de verantwoordelijkheid van het gezin. Ook dat zijn we kwijt. Veel ouders hebben de eigen opvoedingskansen van zich afgeschoven en in handen gespeeld van de school. Er was veel eigenbelang bij maar ook veel onmacht. Enerzijds wilden zij hun handen vrij hebben voor de welvaartsrun van onze maatschappij, voor de eigen emancipatie. Een soort opvoedingsvermoeidheid overviel het Westen.

Anderzijds stonden zij heel bewust hun opvoedingsrechten af uit een gevoel van groeiende ondeskundigheid. Opvoeding evolueerde meer en meer naar het onderwijs en dit behoorde gedaan te worden door experts. Van leraren werd verwacht dat het vakmensen waren, secundair slechts opvoeders. Ouders voelden zich meer en meer onbekwaam. Dikwijls verloren ze alle voeling met hun kind en stonden zo ver van die vreemde deskundige school.

Dat was ook precies wat onze maatschappij vroeg: deskundigen. Zo ging de school meer en meer tijd opeisen voor datgene wat men van haar eiste nl. jonge mensen opleiden, op zo hoog mogelijk niveau, tot deskundigheid. De vicieuze cirkel was rond. Het kost én de school én het gezin enorm veel moeite om terug het eigen specifieke terrein te vinden en elkaars noodzakelijke complementariteit te erkennen.

Er was nog een andere reden voor het diskrediet van het gezin : men was het moegeleefd en men was er op uitgekoken. Het gezin was lange tijd de enige erkende leefvorm. Toen er een grotere mobiliteit kwam van ideeën en leefvormen, kreeg het gezin flinke klappen. Het is zich nauwelijks hiervan aan het herstellen. Hieruit volgen duidelijk twee conclusies : het moet voortaan naast zich andere leefvormen dulden en het moet terug zijn intrinsieke waarde bewijzen.

In de opvoeding tot tederheid is kwaliteit van warmmenselijke aanwezigheid van essentieel belang. Wij menen dat dit binnen het gezin, vooral in de eerste levensjaren, het meest gegarandeerd wordt. Dit betekent dat ouders weer willen zelf opvoeden m.a.w. dat ze bewust willen aanwezig zijn. Het is duidelijk dat dit voor het moderne leefpatroon consequenties meebrengt.

3°. Men zal in opvoedingsmiddelen, inzonderheid in het gezin en meer nog in scholen, moeten afstappen van de valse opvatting over 'volwassenheid'. 'Volwassen' is men niet vanaf een bepaalde leeftijd. Het is relatief tegenover de mogelijkheden van elke mens. Een kind of jeugdige kan dus perfect harmonieus volwassen zijn, maar zoals een kind of jeugdige dit kan zijn.

De huidige opvoedingsmentaliteit is veel te bevoogdend. Ze stelt alles in het perspectief van de te bereiken 'volwassenheid' : de 'volwassen leeftijd' krijgt zo het stempel van het enige waardevolle, volmaakte, de moeite waard. Al het andere is onvolmaakt, onvolgroeid, onvolwassen, onrijp, niets waard... Kind en jeugdigen wordt zo geleerd te hunkeren naar dit soort volwassenheid en niet naar de uitbouw van hun persoonlijkheid op elk moment van hun leven. Zij leren niet dat volwassen worden een opgave is die gans het leven duurt. Slechts vanuit een veranderde 'volwassenheids'-opvatting kunnen kinderlijke en jeugdige tederheidsvormen op hun eigen waarde

geschat en gewaardeerd worden. Ze hoeven niet eenzijdig en overspannen gericht te staan op de man-vrouw relatie. Volwassen worden in relatiebekwaamheid heeft immers zijn eigen karakter en "sitz im leben" in elke leeftijdsfase.

'Elk lid van het lerarenkorps en elk kind, om het even hoe oud het is, heeft een stem. Mijn stem heeft niet meer gewicht dan die van een zevenjarige.' (A.S. Neill) Ook elke seksuele ervaring, zij het van een kind of van een 'volwassene', heeft haar eigen 'stem', haar volwaardigheid.

4°. Men zal binnen de opvoedingsstructuren dringend de lichamelijke moeten erkennen als een belangrijke constituant van de mens en naar methodes zoeken voor gesystematiseerde lichaamsbeleving.

De wijze waarop het lichaam in de opvoeding behandeld wordt is schrijnend. Er bestaat op dit vlak geen enkele didaktiek. Men ziet er gewoon de noodzaak niet van. Het lichaam blijft broer ezel, wiens luiheid en halsstarrigheid moeten onderdrukt worden. Daarom is een elementaire fysieke training nuttig en sport een goed hardingsmiddel en een ontspannende afleiding. Veel verder staan we niet. Elk bezig-zijn met het lichaam, in welke vorm ook, blijft in het teken staan van een hoger geestelijk vermogen. Lichamelijke is de nederige dienaar van de alvermogende geest. De dualiteit blijft diep geankerd zitten, zij het niet meer op het vlak van de filosofie, dan toch in de concrete toepassing.

Lichaamsbeleving geniet een nog grotere achterdocht. Ze wordt immers onmiddellijk gekoppeld aan seksualiteit in de betekenis van genitaliteit. Nu zou men mogen verwachten dat onze scholen - die jongeren willen voorbereiden op de bestaande maatschappij - hen zouden inwijden in de seksualiteit, want die maatschappij is er vol van.

Het blijft echter bij de elementaire weet-informatie. Dit bewijst dat men met seksualiteit geen blijf weet. Er bestaat een enorme nefaste ambiguïteit in de scholen : enerzijds wordt over lichaamsbeleving en seksualiteit in alle talen van officiële kant gezwegen, anderzijds zit het de jeugdigen in het bloed, ligt het op hun lippen en is het een belangrijk deel van hun groei.

Aan het beeld dat zij meekrijgen langs pers, radio, televisie en aan de onvoorstelbare invloed, die uitgaat van de ontspanningssector, gebeurt er geen enkele gegronde correctie. Men kan zich hierbij een aantal vragen stellen. Vindt men lichaamsbeleving en seksualiteit niet belangrijk genoeg als leer- en leefinhoud ? Kan men de problematiek niet aan door eigen onrijpheid, door een onklaar zicht op seksualiteit ? Mag men het niet aanpakken wegens morele druk ? Kan men het didactisch in geen vorm gieten ? Is het een technisch probleem nl. overladenheid van leerprogramma en dus gebrek aan tijd ? Het is dan een kwestie van prioriteiten.

5°. We zullen dringend moeten werken aan begrips-uitzuivering woordgebruik en verdieping. Seks, seksualiteit, genitaliteit, tederheid worden door en voor mekaar gebruikt. Men zal nooit kunnen komen tot een rustige en ruime integratie van de lichaamsbeleving als deze begripsverwarring blijft bestaan.

Lichaamsbeleving moet dringend ontdaan worden van haar identificatie met het seksueel-genitale. Wij willen duidelijk stellen dat, als wij seksualiteitsbeleving een relatiebeleving noemen, wij deze relatie veel ruimer zien dan de partnerrelatie. Seksualiteitsbeleving noemen we immers zich bewust als man of vrouw verhouden tegenover de dingen, mezelf, de andere(n). De partner, al of niet van het andere geslacht, is dus slechts een onderdeel, één van de mogelijkheden van mijn totale seksuele veld. En in die partnerrelatie is genitaliteitsbeleving op

haar beurt slechts een onderdeel.

Met deze bepalingen heb ik echter nog niets gezegd over de kwaliteit van mijn aanwezigheid bij dingen, mezelf en andere(n). Tederheid is nu precies goede kwaliteit omdat ze wederzijds bevestigende waardering wil beleven.

2. VAN GENITALE INFORMATIEVE VOORLICHTING NAAR RELATIEBEKWAAMHEID

Wij zijn dus erg blij dat seksualiteitsopvoeding evolueert naar 'opvoeden tot relatiebekwaamheid' op voorwaarde dat zij vanuit deze bekwaamheid leert kiezen voor kwaliteit van aanwezigheid. Het laatste volgt niet noodzakelijk op het eerste. Het moet meteen ook duidelijk zijn hoe groot nog de afstand is tussen het bestaande en de verwezenlijking van 'tussen droom en partner'. (G. Lambrechts)

Tot nu toe blijft seksualiteitsopvoeding meestal beperkt tot seksuele (= genitale) voorlichting : een eerste algemene informatie in de lagere school, een tweede algemene informatie in het middelbaar onderwijs en een speciale aandacht voor huwelijksproblematiek in de hoogste klas.

Samen met G. Lambrechts meen ik dat opvoeding tot relatiebekwaamheid toch heel wat ruimer en omvattender is. Het betreft namelijk de ganse persoon en het is geen 'af en toe'-werk, maar een doorlopende groei zowel van de opvoeder als van kind en jeugdige.

De-seksualiseren we en de-genitaliseren we de seksualiteitsopvoeding niet in deze optie ? Ik meen van niet. Ik bevrijd bewust de relatiebekwaamheid van het overaccent, van eenzijdige en gedisproportioneerde overdruk van genitaliteit. We willen deze heel bewust relativeren d.w.z. de plaats geven die haar toekomt. In zekere zin de-seksualiseren we de seksualiteitsopvoeding, indien we eronder verstaan dat we seksualiteit haar oorspronkelijke betekenis teruggeven. We ontdoen haar van haar negatieve betekenis van seks.

Indien men eronder zou verstaan dat wij door relatiebekwaamheid en tederheid te promulgeren, in een wijde boog rond lichamelijke beleving (zowel in haar ruim seksuele als in haar genitale componenten) willen trekken dan heeft men het mis. Het bespreekbaar maken en hanteren van lichamelijke ervaring, dit fijn vinden en ervan genieten, zijn preciese noodzakelijke voorwaarden voor relatiebekwaamheid. Daar start ze.

N.B. : Voor een ruimere situering en een uitgewerkte verantwoording van wat wij onder 'tederheid' verstaan, verwijzen wij naar ons boek dat in november 1979 zal verschijnen bij Lannoo, Tielt : 'Geef me wat warmte...' Over Tederheid.

LAMBRECHTS Georges, SEKSUELE OPVOEDING BETEKENT BEKWAAM WORDEN
TOT RELATIE

Inleiding

Ik heb deze titel de voorkeur gegeven boven "opvoeding tot relatiebekwaamheid". Ik ben eerder geneigd te zeggen dat seksuele opvoeding meer en meer het accent krijgt van "intiem leren omgaan met iemand anders". Dit betreft immers zowel de opvoeder als de adolescent. Ik zou willen stellen dat in de seksuele opvoeding de verhouding van de opvoeder tot eigen lichamelijke en seksualiteit van doorslaggevende betekenis is. Pohier stelde als voorwaarden die aan alle seksuele vorming voorafgaan :

- 1) van de seksualiteit houden en er zelf plezier in scheppen,
- 2) het fijn vinden dat de mensen die je wilt vormen ook van de seksualiteit houden en er plezier in scheppen.

Ik zou er nog willen aan toevoegen dat de ouderlijke relatie en de pedagogische relatie aan de basis liggen van de richting, groei en ontplooiing van de relatiemogelijkheden der adolescenten. Met andere woorden, in een opvoeding die de bekwaamheid tot relatie vooropstelt, is van het hoogste belang hoe de opvoeder zijn relatie(s) beleeft en hoe hij vanuit zijn relatie tot de adolescent kansen vermag aan te bieden.

1. WELKE KRACHTLIJNEN ZIJN ER IN DEZE OPVOEDING AAN TE DUIDEN ?

Als ik dus de keuze doe dat seksuele opvoeding vooral wil zeggen : "binnen een pedagogische relatie kansen aanbieden om geleidelijkaan bekwaam te worden intiem om te gaan met iemand anders", dan komen er een aantal krachtlijnen op de voorgrond, of dan zijn er een aantal opties die ik moet nemen. Ik zal trachten deze te formuleren, zonder ze te rangschikken.

- 1°. Een adolescent is duidelijk iemand die op weg is. Beets wees het vraagstuk van de metamorfose van het lichaam aan als een hoofdprobleem van de puberteitspsychologie.